

יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו. ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל".

אבל לא נאמר בתורה שעל ידי החליצה היבמה קונה את עצמה, ומותרת לאחר החליצה להנשא לכל אדם.

ולפיכך דנה הגמרא בדברי משנתנו:

מנלן, מנין לנו שהחליצה מתירה את היבמה להנשא לאחר? אולי החליצה היא מצוה בלבד, ואינה מתירה את היבמה להנשא לאחר!

ומשנינן: דכתיב [שם] בענין חליצה: **ונקרא שמו בישראל "בית חלוץ הנעל"**. המילה "בישראל" מיותרת היא, ודרשו ממנה חכמים: **כיון שחלץ בה נעל — הותרה לכל ישראל**.

וכך אמר הכתוב: "בישראל — בית חלוץ". כלומר, כל אחד מישראל ראוי להביאה לביתו [לנשואין], משחלצה.

ותמהינן: וכי **האי "ישראל"** — **להכי הוא דאתא**, לצורך הדרשה הזאת?!

והרי **האי "ישראל" מיבעי ליה**, הכתוב צריך לכתוב זאת כדי ללמד דרשה אחרת:

לכדתניא, לצורך הדרשה ששנו בברייתא, שהביא **רב שמואל בר יהודה**:

וכך שנינו בברייתא: "ונקרא שמו **בישראל**" — מלמד הכתוב שמצות החליצה צריכה להעשות

ומקשינן על הברייתא: האיך אפשר לדרוש מהמילה "ויבמה" שאין כסף ושטר גומרים בה? והרי במסכת יבמות [ח ב] כבר דרשו מכאן, שהיבם מיבם את היבמה אפילו בעל כרחו.

ואם כן, **האי מיבעי ליה**, צריך את המילה "ויבמה"⁽⁵²¹⁾, לומר **דבעל כרחו מיבם אותה!** ואיך נלמד שתי דרשות ממילה אחת?

ומתריצין: **אם כן**, אם אכן הכתוב בא ללמדנו רק שביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים בה, אם כן, **לימא קרא**, היה ראוי לכתוב לומר "יבמה יבוא עליה **ויבם**".

מאי, למה נאמר "ויבמה", בתוספת האות ה'?

שמעת מינה תרתני. מכאן תלמד שתי דרשות:

[א] "ויבם" — ביאה גומרת בה ולא כסף ושטר.

[ב] "ויבמה", בתוספת האות ה' — ללמד שביבמה נקנית בעל כרחו.⁽⁵²²⁾

שנינו במשנה [לעיל ב א]: היבמה נקנית בביאה, וקונה את עצמה **בחליצה**.⁽⁵²³⁾

מצות חליצה מפורשת בתורה [דברים כה]: "ואם לא יחפוץ האיש [היבם] לקחת את יבמתו, ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים, ואמרה: מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי! וקראו לו זקני עירו, ודברו אליו, ועמד ואמר: לא חפצתי לקחתה! ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים, וחלצה נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו, וענתה ואמרה: ככה

כרחו, ואילו מלשון הספרים שלפנינו "ואימא מאי ויבמה דבעל כרחו" משמע שזו הוה אמינא בלבד ואין דורשים כך אליבא דאמת. [ועיין שם עוד]. אבל עיין מהרי"ט [על סוף דברי הגמרא ד"ה ת"ל ויבמה].

522. רש"י על פי ברייתא ביבמות נד א. [ועיין גירסא אחרת בתוספות הרא"ש וריטב"א].

523. שנאמר [דברים כה ח"ט]: "ואם לא יחפוץ האיש [היבם] לקחת את יבמתו, ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי, וקראו לו זקני עירו ודברו אליו, ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה, ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים, וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו, וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל".

שרק בה מתקיימת מצות יבום. וכיוצא בזה יש לדייק מדברי עצמות יוסף. עיין שם.

ויש לתת טעם לדבר כעין סברת ספר המקנה. עיין שם].

ומסקנת הברייתא, שכסף ושטר אינם קונים ביבמה. ואם כן קשה: מדוע נאמר ביבמה "לאשה"?

ויש לומר: המילה "לאשה" מלמדת כי משעה שייבמה, הרי היא כאשתו לכל דבר [יבמות לט א, כתובות פב ב], ללמדך, שמשעה שייבמה, הוא מוציאה בגט ולא בחליצה, וכן אם גרשה, היא מותרת לחזור ולהנשא לו, ואינה אסורה באיסור "אשת אח" [מהרי"ט. וכעין זה כתב עצמות יוסף].

521. בספרים שלפנינו כתוב: "ואימא מאי ויבמה? דעל כרחו מיבם!" אבל גירסת רש"י: "האי מיבעי לה ויבמה" בעל כרחו.

וכתב הרש"ש שרש"י הגיה את דברי הגמרא, מפני שהגמרא במסכת יבמות דורשת מ"ויבמה" שהיבום נעשה אפילו בעל

עדיין הכתוב היה צריך לומר "ונקרא שמו בישראל", כדי ללמדנו את הדרשה המובאת בברייתא:

דתניא: אמר רבי יהודה: פעם אחת היינו יושבים לפני רבי טרפון, ובאתה יבמה לחלוץ. ואמר לנו רבי טרפון, כאשר חלצה היבמה את נעלו של היבם: ענו כולכם, ואמרו: "חלוץ הנעל", "חלוץ הנעל".⁽⁵²⁵⁾

ומכאן שהפסוק "ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל", בא ללמדנו שכל היושבים שם צריכים לומר "חלוץ הנעל", ואין הוא מיותר לדרוש ממנו.

ומתצינן: ההוא, הדין ההוא, שכל העומדים שם צריכים לומר "חלוץ הנעל", מ"ונקרא שמו" נפקא. הוא נלמד ממה שנאמר "ונקרא שמו חלוץ הנעל" והכתוב לא היה צריך לומר "בישראל".⁽⁵²⁶⁾

ולמה הוסיף הכתוב ואמר "בישראל"? – ללמדנו שכיון שחלץ בה נעל הותרה לכל ישראל!

בבית דין של ישראל, ולא בבית דין של גרים.⁽⁵²⁴⁾ ואם כן, אי אפשר ללמוד מכאן שהיות וחלץ לה נעל הותרה לכל ישראל?

ומתצינן: בענין מצות חליצה תרי "בישראל" כתיבי. המילה "בישראל" נכתבה שם פעמיים: [א] "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל".

[ב] "ונקרא שמו בישראל".

"בישראל" אחד מלמד שמצות חליצה צריכה להעשות בבית דין של ישראל ולא של גרים. ו"בישראל" השני מלמד: כיון שחלץ לה נעל, הותרה לכל ישראל.

אך עדיין יש להקשות, שאין לנו שני "בישראל" פנויים ללמד על שני הענינים הללו – כי ואכתי מבעי ליה – לכדתניא.

הכתוב "ונקרא שמו בישראל": תנא קמא אומר: "מצוה בדיינים [שיאמרו "חלוץ הנעל"]". ולא מצוה בתלמידים [התלמידים היושבים שם אינם צריכים לומר "חלוץ הנעל"].

"ורבי יהודה אומר: מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל".

הגמרא כאן מביאה את דברי רבי יהודה ולא את דברי חכמים. וכן, את דברי רבי יהודה עצמם הגמרא לא הביאה מן המשנה אלא מן הברייתא.

ונראה שהגמרא הבינה שרבי יהודה דרש שכל היושבים שם צריכים לומר חלוץ הנעל מהמילה "בישראל". אבל חכמים אינם דורשים את המילה "בישראל" לזה, ולפיכך לדעתם הדיינים בלבד אומרים חלוץ הנעל.

והגמרא לא הביאה את דברי רבי יהודה מן המשנה, מפני שיחיד ורבים הלכה כרבים. והרי חכמים אינם דורשים את המילה "ישראל" לצורך זה. ולפיכך הגמרא הביאה את הברייתא שרבי יהודה הוכיח את דבריו ממעשה שבא לפני רבי טרפון. וראוי לפסוק הלכה כמותו.

ובאמת הרמב"ם [יבום ד ח] ושלחן ערוך [אהע"ז קסט סדר חליצה נה] פסקו כרבי יהודה. וכתבו תוספות יום טוב [יבמות סוף פרק יב] ופירוש סדר חליצה [שו"ע שם] שהלכה כרבי יהודה מפני שרבי טרפון עשה מעשה כדבריו כמבואר בברייתא.

526. אי אפשר ללמוד מ"ונקרא שמו" שכל היושבים שם אומרים "חלוץ הנעל". אלא כוונת הגמרא שיש לדרוש מהכתוב "ונקרא שמו בישראל" שתי דרשות:

[א] המילה "בישראל" מלמדת, כיון שחלץ לה נעל הותרה לכל ישראל.

524. זו גירסת הב"ח. וכן כתב ר"י פיק על פי הגמרא ביבמות קא ב. וכן כתב הרשב"א. [וכן מוכח מהריטב"א]. וזה שלא כגירסת הספרים שלפנינו שגורסים: "בית דין של עובדי כוכבים".

וכתב הרשב"א שאין לגרוס "בית דין של גויים", מפני שבכל הדינים שבתורה דיינים גויים פסולים שנאמר [שמות כא]: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם". ודרשו חכמים [גיטין פח ב]: "לפניהם" – ולא לפני גויים.

עוד כתבו הראשונים: אין צורך למעט בחליצה גר שאביו ואמו אינם ישראלים. שהרי דיינים כאלו פסולים בכל התורה. [כמבואר במסכת יבמות קב א], אלא כאן מדובר בדין שאמו ישראלית ואביו גר, ודין כזה כשר בדיני ממונות. ולפיכך הוצרך הכתוב למעטו לענין חליצה. [רשב"א, ריטב"א]. הריטב"א מסכם את דין דיינים גרים:

[א] בדיני ממונות: אם אביו או אמו מישראל הרי הוא כשר, ואם שניהם אינם מישראל – פסול. וכן נפסק בשלחן ערוך [חשן משפט ז א]. אבל רש"י [יבמות קב א] סובר שאפילו גר ששני הוריו אינם מישראל כשר לדיני ממונות.

[ב] בחליצה: אם אמו מישראל ואביו גר – פסול. אם אביו מישראל כשר אפילו אם אמו גיורת. וכן הביא הרמ"א [אבן העזר ז ב] בשם יש אומרים, אבל המחבר כתב שם שצריך שאביו ואמו יהיו מישראל.

[ג] דיני נפשות: דינם כדין חליצה הנ"ל. [כן כתב הריטב"א עצמו. אבל מדברי רש"י דייק הריטב"א שאפילו אם אמו בלבד ישראלית – כשר].

[ד] גר שאביו ואמו אינם מישראל דן גר כמותו בדיני ממונות, אבל לא בדיני נפשות.

525. במשנה במסכת יבמות [קו ב] נחלקו תנאים בפירוש

אלא יש לדחות את הקל וחומר בדחיה אחרת:

מה לאשת איש, שניתרת במיתת הבעל, משום **שכן**, מי שאוסרה הוא המתירה, שהרי הבעל הוא זה שאסרה בקידושו, ולפיכך הוא מתירה במיתתו!

אבל, היבמה נאסרה על ידי קידושי בעלה שמת, ומכח קידושי בעלה היא נפלה ליבום לפני היבם, ולא על ידי מעשה היבם עצמו. ואם כן, האיך מיתת היבם תוכל להתירה?

אמר רב אשי תירוך: **הא נמי**, גם ביבמה, מי שאוסרה הוא זה שמתירה במיתתו. שהרי, אילו בשעת מיתת הבעל, לא היה לו אח הראוי ליבום, אזי האשה היתה מותרת להנשא לאחר, ולא היה חל עליה דין יבום כלל. נמצא, שהיבם הוא זה שאוסרה בשעת מיתת הבעל. ולפיכך **יבם** גם שרי לה, היבם הוא המתירה במיתתו. (529)

עד כאן התבאר בגמרא מנין למדנו שהיבמה קונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם.

וכיון שתוך כדי המשא ומתן בענין זה אמרה הגמרא שאשת איש ניתרת בגט ולא בחליצה, ואילו היבמה ניתרת בחליצה ולא בגט, דנה עתה הגמרא ביסודם של שני הדברים הללו:

א. ותהא אשת איש יוצאה בחליצה, מקל וחומר מיבמה:

ומה יבמה, שאינה יוצאה בגט, בכל זאת יוצאה בחליצה.

זו [אשת איש], שהכתוב ריבה לה יציאה אחרת, שיוצאה בגט, האם אינו דין שיוצאה גם בחליצה?! (530)

שנינו במשנה: [היבמה] קונה את עצמה בחליצה, ובמיתת היבם. (527)

והוינן בה: מנלן, מנין לנו שהיבמה קונה את עצמה במיתת היבם?

ומשנינן: דבר זה נלמד בקל וחומר מאשת איש, שקונה את עצמה במיתת הבעל [כפי שדרשנו לעיל יג ב מפסוקים] —

ומה אשת איש, שהיא אסורה באיסור חמור, שאדם זר הבא עליה דינו בחנק — מיתת הבעל מתירתה מאיסור אשת איש, והיא מותרת להנשא לאיש אחר.

יבמה, שהיא אסורה להנשא לאדם זר באיסור לאו בלבד, ואין איסורה חמור כאשת איש, וכי לא כל שכן שמיתת היבם תתירה להנשא לאדם אחר?!

ודחינן: מה הסיבה לכך שאשת איש ניתרת במיתת הבעל?

הרי זה משום שכן היא יוצאה בגט, שהכתוב ריבה בה יציאה אחרת, שאינה מוציאה את היבמה!

תאמר בזו, ביבמה, שאינה יוצאה בגט, ואם כן, לא תצא אף במיתת היבם!

ומקשינן על הדחיה: אמנם יבמה אינה יוצאה בגט. אבל הא נמי, גם ביבמה הכתוב ריבה יציאה נוספת, שאינה באשת איש. שהרי היבמה יוצאה בחליצה, ואילו אשת איש אינה יוצאה בחליצה. נמצא שהכתוב לא ריבה באשת איש יציאות יותר מאשר ביבמה!

שהרי מלבד מיתת הבעל יש באשת איש יציאה אחת בלבד — גט. וכן ביבמה שיש יציאה אחת בלבד — חליצה. נמצא ששתיהן שוות במנין יציאותיהן! (528)

בגמרא כאן.

530. להלן הגמרא שואלת על יבמה להיפך: "ותהא יבמה יוצאת בגט מקל וחומר מאשת איש".

ואם כן קשה: כיצד הגמרא כאן אומרת "מה יבמה שאינה יוצאה בגט יוצאה בחליצה" וכו' הרי אדרבה! נלמד מאשה שהיבמה יוצאת בגט. ואם כן נפל ה"קל וחומר"!

וכיוצא בזה יש לומר להיפך: כשנבוא ללמוד שהיבמה יוצאת בגט בקל וחומר מאשה שאינה יוצאה בחליצה ויוצאה בגט. נפרוך את הקל וחומר ונאמר שאשה אכן יוצאת בחליצה ונפל ה"קל וחומר"!

ומאחר שכל קל וחומר סותר את חברו, לא נאמר שום קל

[ב] "בישראל" נכתב סמוך ל"ונקרא שמו", כדי ללמד שצריך שכל ישראל היושבים שם יקראו את שמו "חלוץ הנעל". ולא הדיינים בלבד. [תוספות יבמות קא ב ד"ה מונקרא, ועיין עוד בגמרא ובתוספות שם].

527. אין ללמוד זאת מסברא שהוא האוסרה וממילא היא מותרת במיתתו. שהרי הגמרא הוכיחה לעיל מעריות שעל ידי אישות שאין מיתת הבעל מתירה את האשה.

528. על פי תוספות [ד"ה הא נמי].

529. עיין מהרש"א בהסבר ההבדל בין סברת המקשה למתוך

אחד מהם היה דמו מוזה בקודש הקדשים ובהיכל. והשני היה משתלח לעזאזל [ויקרא טז].

ונאמר בענין זה [שם]: "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות, גורל אחד [היה כתוב עליו] לה', וגורל אחד [היה כתוב עליו] לעזאזל".

ודנה הברייתא דלהלן בשאלה, אם הכהן הגדול לא נתן על שני השעירים גורלות, אלא החליט מדעתו ואמר, זה לה', וזה לעזאזל, האם, בדיעבד, כל אחד מהם התקדש כפי דיבורו. או, שאי אפשר לקבוע שם לכל שער ושער אלא על ידי גורל בלבד.

והגמרא מוכיחה מדברי הברייתא ההיא, שאפשר ללמוד קל וחומר בדבר שנאמרה בו לשון עיכובא.

והא יום הכיפורים, דכתיב בו מצוה להגדיל גורל על שני השעירים. וכתיב בענין סדר עבודת יום הכיפורים "חוקה" (533) וכל "חוקה" הוא לשון עיכובא, (534) ובכל זאת הברייתא רוצה ללמוד מקל וחומר שאף קביעת שם בפה תועיל –

ותניא בענין זה: נאמר [ויקרא טז טז]: והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת (535) –

מלמד הכתוב "ועשהו" [ולא "ועשה"], שרק הגורל הוא העושה את השעיר לחטאת, ואין קריאת השם של חטאת עליו עושה את השעיר חטאת.

והברייתא ממשיכה ומבארת שהכתוב הוצרך להשמיענו דבר זה, מפני שהייתי יכול לומר אחרת:

והלא דין הוא ללמוד להיפך, מקל וחומר:

ומתריצין: אמר קרא [דברים כד] בענין גט: "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה".

המילה "כריתות" מיותרת היא, (531) והיא באה ללמד, כי רק ספר, גט כריתות, כורתה לאשה מבעלה, ואין דבר אחר [כמו חליצה] כורתה.

ב. ותהא יבמה יוצאה בגט, מקל וחומר מאשת איש:

ומה אשת איש, שאין יוצאה בחליצה, יוצאה בגט.

זו [יבמה], שריבה לה הכתוב יציאה אחרת, שיוצאה בחליצה, וכי אין דין לומר שיוצאה בגט?!

ומתריצין: אמר קרא [דברים כה] בענין מצות חליצה: "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחריו".

וכל מקום שנאמר בו "ככה", הרי זה עיכובא.

כלומר, ככה ולא אחרת. ומכאן למדנו שאין היבמה ניתרת אלא בחליצה ולא בגט. (532)

ותמהינן: אמנם נאמר לשון עיכובא בענין חליצה. אבל, וכי כל היכא דאיכא עיכובא – לא דרשי קל וחומר?! וכי בכל מקום שנאמרה בתורה לשון עיכובא, אי אפשר לדרוש מקל וחומר דבר נוסף?!

והלא יש להוכיח ממצות שני השעירים ביום הכיפורים, שאפילו במקום שנאמר לשון עיכובא, אפשר להוסיף דבר אחר על ידי קל וחומר, וכדלהלן: ביום הכיפורים מצוה להביא שני שעירי עיזים, מלבד שעיר החטאת הקרב על המזבח החיצון.

שהיא כעין היציאה בחליצה המוזכרת בפסוק זה. ומאחר שחליצה היא מעשה יציאה הנעשה בידי אדם, לפיכך אנו ממעטים גט שאף הוא בידי אדם. ולא ממעטים את מיתת היבם שהיא בידי שמים. תוספות. [תוספת הסבר בדבריהם עיין בביאורנו על דברי תוספות, ובהערות שם על פי תוספות הרא"ש].

533. "והיתה זאת לכם לחקת עולם", וגו'. ויקרא טז כט.

534. יומא ס א.

535. נראה שהמילה "ועשהו" מיותרת, והיה אפשר לומר: "והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' לחטאת".

וחומר, ונמצא שהאשה יוצאת בגט בלבד, והיבמה בחליצה בלבד! ומדוע הגמרא [בתירוצין] נזקקת להוכיח מפסוקים שהאשה אינה יוצאת בחליצה, והיבמה אינה יוצאת בגט? המהרש"א מביא את דברי תוספות במסכת חולין [כג ב ד"ה ותהא פרה]. שהתוספות כתבו שהקל וחומר המובא בגמרא אינו קל וחומר גמור. אלא הרי זה כ"במה מצינו". כלומר, יש ללמוד את יציאות האשה והיבמה זו מזו. [ועיין עוד במהרש"א ובמקנה].

531. על פי הגמרא לעיל ה א, [ועיין שם].

532. קשה: מנין למדה הגמרא ש"ככה" ממעט יציאה בגט? מדוע לא נאמר ש"ככה" ממעט שהיבמה אינה יוצאת במיתת היבם? יש לומר: מסתבר לפרש ש"ככה" בא למעט יציאה אחרת

אמר קרא [דברים כד] בענין גט: "וכתב לה [לאשת איש] ספר כריתות". המילה "לה" מיותרת היא, ובאה להדגיש שדוקא **לה** אפשר לכתוב ספר כריתות כדי שתצא בו, **ולא ליבמה**. ומכאן למדנו שיבמה אינה יוצאת בגט.

ומקשינן: **ואימא**, אמור, שהמילה "**לה**" נכתבה ללמד שצריך שיכתוב את הגט **לשמה** [כאילו נאמר: "וכתב לשמה ספר כריתות"], ואם כן, איך אפשר לדרוש מ"לה" למעט את היבמה?

ומתריצין: **תרי "לה" כתיבי**. פעמיים נכתב "לה" בענין גט.

[א] "וכתב לה ספר כריתות, והלכה והיתה לאיש אחר [דברים כד א – ב].

[ב] "ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות".

ולפיכך, אפשר לדרוש מכאן שתי דרשות:

[א] "לה" – לשמה.

[ב] "לה" – ולא ליבמה.

ומקשינן: אמנם פעמיים נכתב "לה" בענין גט, ואולם, **אכתי מבעי ליה** עדיין צריכים את שניהם ללמד שתי דרשות אחרות:

[א] **חד "לה" – לשמה**.

[ב] **ואידך, "וכתב לה" – ולא לה ולחברתה**.

שאדם הנשוי שתי נשים, אינו יכול לכתוב לשתייהן גט אחד בלשון "אני איש פלוני, מגרש את שתי נשותי, פלונית ופלונית".⁽⁵³⁷⁾

ומכח קושיא זו, הגמרא חוזרת בה ממה שתירצה לעיל שהמילה "לה" באה ללמד שאין היבמה מתגרשת בגט.

אלא, מתרצינן תירוץ אחר:

ומה במקום שלא קידש הגורל, בשאר קרבנות, כאשר מקדישים שני קרבנות כאחד וצריך לבררם זה מזה [כגון: קיני זבים, זבות ויולדות, שמפרישים שני עופות, אחד מהם חטאת ואחד עולה], הרי אם כתב על גורל אחד "חטאת", ועל גורל אחר "עולה", אין הגורל קובעם, ויכול לשנותם⁽⁵³⁶⁾ –

ואף על פי כן **קידש בהם השם**, שאם קרא לעוף אחד שם חטאת, ולעוף אחד שם עולה, דבריו קיימים.

אם כן, **מקום שקידש הגורל**, בשעיר החטאת לה', שהגורל הוא זה שמקדשו, וכי **אינו דין שיקדש אותו השם**, בקל וחומר משאר הקרבנות!?

תלמוד לומר, לפיכך נאמר "**ועשהו חטאת**". ללמד שרק **הגורל** [שהוזכר בפסוק הקודם] **עושה** את השעיר חטאת, ואין קריאת השם של חטאת **עושה** אותו חטאת.

עד כאן דברי הברייתא.

והגמרא מדייקת מדברי הברייתא:

וטעמא דמעטיה קרא, כל הטעם שאין קריאת השם עושה את השעיר חטאת, הוא רק משום שהכתוב מיעט זאת בפירושו. ומשמע, **הא לאו הכי, דרשינן קל וחומר**, לומר שאף קריאת השם עושהו חטאת.

ואף על גב ד**כתיב ביה "חוקה"**, שהוא לשון עיכובא, בכל זאת היה אפשר ללמוד מקל וחומר שאין הגורל מעכב [ולא שהכתוב מיעט זאת בפירושו].

ומכאן קשה על דברי הגמרא לעיל בענין היבמה:

אמנם ביבמה נאמר "ככה", שהוא לשון עיכובא, אבל, גם במקום שנאמר לשון עיכובא, אפשר לדרוש קל וחומר, ואם כן חוזרת הקושיא דלעיל: מדוע אין היבמה יוצאת בגט, מקל וחומר?

ולכן מתרצינן תירוץ אחר:

⁵³⁶ "אין הקנין מתפרשות [איזה מהן יהיה לעולה ואיזה לחטאת], אלא – או בלקיחת בעלים [שקנו את העוף לשם עולה או חטאת] או בעשיית כהן [שעשה את העוף לשם עולה או לשם חטאת]". יומא מא א. [ומובא ברש"י כאן].

⁵³⁷ זהו כפי הפירושו השני ברש"י לפי הגהת הרש"ש וכן אריה, ובפירושו הראשון כתב רש"י שמדובר בנשים ששמותיהן שווים, ולפי זה מדובר בכותב בגט הרי את פלונית אשתי מגורשת, ונותנו לזו אחר זו. [עיין רש"י ד"ה ולא לה ולחברתה.

⁵³⁶ "אין הקנין מתפרשות [איזה מהן יהיה לעולה ואיזה לחטאת], אלא – או בלקיחת בעלים [שקנו את העוף לשם עולה או חטאת] או בעשיית כהן [שעשה את העוף לשם עולה או לשם חטאת]". יומא מא א. [ומובא ברש"י כאן]. והטעם שאין הגורל קובעם, היינו מפני שלא מצינו כן בכתוב. כך משמע מדברי רש"י [חולין כד א ד"ה ומה במקום]. אבל, תוספות במסכת יומא [מ ב] כתבו שדורשים מהכתוב

וכן, פרט לנעל שהוא קטן עד כדי כך שאין חופה [מכסה] את רוב רגלו.

וכן, פרט למסולים. שהיא נעל שאין לו עקב, יד-ב שאינו ראוי להליכה בו.

ולמדנו מדברי הברייתא, שמ"נעל" למדים שאפילו נעלו של אדם אחר כשרה לחליצה, ואילו מ"נעלו" למדים שצריך נעל הראויה לו. ונמצא, שהמילה "נעל" לא באה למעט שיבמה אינה ניתרת בגט.

ואם כן חוזרת הקושיא דלעיל: מנין למדו חכמים שהיבמה אינה קונה את עצמה בגט?

ומתריצין: אם כן, אם אכן המילה "נעל" לא באה אלא ללמד שאף נעל של אחר כשרה, ניכתוב קרא, היה ראוי לכתוב "בית חלוץ נעל".

מאי "הנעל"? לשם מה אמר הכתוב "הנעל", בתוספת ה' הידיעה? —

שמעת מינה תרתי. יש לנו ללמוד מדברי הכתוב שני ענינים, משתי דרשות:

[א] "נעל" — מלמד שאפילו נעל של אדם אחר כשרה לחלוץ בה.

[ב] "נעלו", בתוספת ה' הידיעה — מלמד שדוקא חליצת הנעל מתירה את היבמה להנשא לשוק, ולא גט.

מתניתין:

המשנה הראשונה בפרקנו עוסקת בענין קניני אשה והיבמה. ולכן ממשיכה המשנה שלפנינו וכן המשניות שלאחריה, לבאר את אופן הקנינים של עבדים [עבריים וכנענים], וקנינים של חפצים.

משנתנו מבארת את קניני העבד העברי והאמה העבריי:

א. קניני עבד עברי.

אמר קרא [דברים כה] בענין יבמה [דברים כה] "נעל".

ומילה זו מיותרת שם. שנאמר [שם]: "ונגשה יבמתו, וחלצה נעלו". ואחר כך נאמר: "ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל". ומאחר שכבר נאמר "וחלצה נעלו" הרי ידוע שהחליצה היתה בנעל. ואם כן למה נאמר "בית חלוץ הנעל"? והרי אפשר היה לומר "בית החלוץ". וכבר ידוע שהחליצה היתה בנעל!

אלא, בא הכתוב להדגיש ולומר: נעל, אין [כן]. מידי אחרינא — לא! מלמד הכתוב שהיבמה קונה את עצמה רק בחליצת הנעל, אבל לא בדבר אחר. כלומר, לא בגט.

ומקשינן: וכי האי "נעל" — להכי הוא דאתא? וכי המילה "נעל" באה ללמדנו דבר זה?!

האי, מיבעי ליה לכדתניא, הרי יש בה צורך ללמד את הדרשה המובאת בברייתא:

שכך שנו בברייתא: נאמר בענין חליצה [שם]: "וחלצה נעלו מעל רגלו".

אין לי ללמוד מלשון הכתוב שחליצה מועילה, אלא בנעלו של היבם בלבד.

נעל של כל אדם [הנעולה על רגלי היבם] — מנא ליה? מנין למד התנא במסכת יבמות [קא א] שאף היא כשרה לחליצה? (538)

תלמוד לומר, לכך נאמר "נעל — נעל", פעמיים [כדלעיל].

ובכפל המילה "נעל", ריבה הכתוב כל נעל, אף נעל שאינה של היבם, שהיא כשרה לחליצה.

שמה תשאל: אם כן, שאף נעל של כל אדם כשרה, מה תלמוד לומר [למה נאמר] "נעלו"?

תשובתך: "נעלו" מלמד, שצריך לחלוץ בנעל הראוי לו, ליבם.

פרט לנעל שהוא גדול, עד כדי כך שאין היבם יכול להלך בו.

538. כך יש לפרש לפי הגירסא שלפנינו [נעל של כל אדם "מנא ליה"], אבל במסכת יבמות קג ב הגירסא "נעל של כל אדם 'מנין'". ובדרך כלל בכל מקום דרך הברייתות להתבטא כך.

הגהות רש"י וכן אריה. ועיין בגמרא גיטין פו א. אם כתב במגילה אחת גט בפני עצמו לאשה אחת. וגט נוסף לאשה השניה בפני עצמה והעדים חתמו על שניהם כאחת, כשר. [ריטב"א על פי המשנה בגיטין פו ב].

עבד עברי נקנה בשני קנינים:

נקנה בכסף ובשטר. (539)

וקונה את עצמו להיות בן חורין בשלשה אופנים:

בשנים, כאשר עברו שש שנים מיום קנייתו, הרי הוא יוצא לחופשי.

וביובל, אם חלה שנת היובל בתוך שש שנים מיום המכרו, הרי הוא יוצא לחופשי.

וגרעון כסף. שביכולתו לפדות את עצמו, ולצאת לחופשי, על ידי תשלום כסף לאדונו עבור השנים שנותרו לו לעבוד.

והיינו, שאדונו [ובלשון חכמים "רבו"] מגרע לו מדמי פדיונו את סכום דמי השנים שעבד בהן. כי חישוב דמי פדיונו, והגרעון, נעשים לפי הדמים שהעבד נקנה בהם.

כגון: אם העבד נקנה בשש מאות זוז לעבודת שש שנים, הרי עבודת כל שנה שווה מאה זוז, מפני שהעבד עתיד לצאת בסוף שש שנים. (540) (541)

ב. קנייני אמה העבריה:

יתירה עליו [על העבד העברי] **אמה העבריה** [שגם היא נקנית בכסף ובשטר, ויוצאת גם היא בשטר

וביובל ובגרעון כסף, כדין עבד עברי], **שהיא קונה את עצמה להיות בת חורין,** גם בהבאת **סימנין** של נערות.

כי כאשר האמה העבריה מביאה סימני נערות, היא יוצאת לחופשי, בלי צורך במעשה קנין כל שהוא. (542)

ג. קנייני עבד נרצע:

נאמר בתורה [שמות כא ה]: "ואם אמור יאמר העבד [כעבור שש שנים ממכירתו]: אהבתי את אדוני, את אשתי, ואת בני, לא אצא חפשי, והגישו אדוניו אל האלהים [הדיינים], ורצע אדוניו את אזנו במרצע, ועבדו לעולם".

עבד עברי הנרצע – **נקנה** לאדונו [להמשיך בעבודתו גם לאחר שש שנים] **ברציעה** שרועע אדונו את אזנו.

וקונה את עצמו להיות בן חורין:

ביובל, ובמיתת האדון.

והיינו, שאם מת האדון, אין העבד הנרצע עובד את יורשיו אלא יוצא לחופשי.

אך עבד עברי שמת אדונו בתוך שש שנים למכירתו, צריך העבד להשלים את עבודתו ליורשיו. (543) (544)

בתוס' רי"ד להלן בא א] שדוקא עבד שנקנה בכסף יוצא בגרעון כסף, שמגרע מתוך הכסף שנקנה בו. אבל עבד שנקנה בשטר אינו יוצא בגרעון כסף. וכן כתב משנה למלך [עבדים ג ז] בשם רבנו תם.

אבל דעת תוספות רי"ד [שם] שאף עבד עברי שנקנה בשטר יוצא בגרעון כסף ואפילו אם נקנה במתנה בלא דמים יוצא בגרעון כסף לפי שויו. [ויש אומרים שאף רבנו תם מודה בזה] ועיין לעיל סוף דף יא ובהערה 397, 398 שם.

542. לאחר שהבאת הביאה סימני נערות בודאי אין אביה יכול למכרה. שהרי אם אמה שנמכרה כבר יוצאת, זו שלא נמכרה על אחת כמה וכמה שלא תימכר. [כתובות עו א ועוד].

והיה ראוי לומר שאשה שגדלה הרי היא עצמה יכולה למכור את עצמה. אך דרשו חכמים מהמקרא [שמות כא ז] "וכי ימכור איש [את בתו לאמה]" שדוקא האיש מוכר את בתו, ואין האשה מוכרת את עצמה. [מכילתא שם].

543. רש"י. ובגמרא להלן [זו ב] שנינו שעבד עברי אינו עובד אלא את הבן שירש את האדון. אבל אם האדון מת בלא בנים ובתו או אחד מקרוביו יורשו, אין העבד עובד את היורשים.

544. המשנה לא הזכירה שהנרצע קונה את עצמו בגרעון כסף.

539. א. להלן [טז א] נחלקו אמוראים בשטר אמה העבריה אם האב המוכר כותבו או האדון כותבו, ושטר עבד נלמד משטר אמה, ומכאן שגם בעבד עברי יש מחלוקת מי כותב את השטר: יש אומרים שהעבד כותב בשטר "הריני קנוי לך" ונותנו לאדון. ויש אומרים שהאדון כותב בשטר "הרי אתה קנוי לי" ונותנו לעבד. [תוספות רי"ד להלן טז א. כסף משנה עבדים ב א].

להלכה פסק הרמב"ם [שם] שהעבד כותב בשטר "הרי אני קנוי לך" ונותנו לאדון.

ועיין ירושלמי פרק א הלכה ב ומפרשים שם.

ב. קנין חליפין לא הוזכר במשנתנו, וכתבו תוספות לעיל [ח א ד"ה ומאין] שאין עבד עברי נקנה בחליפין ואינו קונה את עצמן בהן. ועיין בהערותנו שם. ויש חולקים על תוספות. עיין משנה למלך עבדים ב א, ועיין ספר המפתח [רמב"ם פרנקל] שם.

אף קנין משיכה לא הוזכר במשנתנו, וכתב פני יהושע שאין עבד עברי נקנה בו. עיין שם. ועיין ספר בירורי השיטות.

540. שנאמר בענין גרעון כסף [ויקרא כה נ]: "והיה כסף ממכרו [נמדד] במספר שנים [שנמכר]". רש"י.

541. מנחת חינוך מצוה מג הבין מדברי רבנו תם [מובאים

וטעמם של כל הדינים שהוזכרו במשנתנו יתבאר בגמרא.

גמרא:

שנינו במשנה: עבד עברי נקנה בכסף.

יש שלשה אופנים של עבד עברי:

א. עבד עברי הנמכר לגוי.

ב. עבד עברי המוכר את עצמו לישראל.

ג. עבד עברי שמכרהו בית דין.

כגון, גנב שאין לו אפשרות לשלם את גנבתו, בית דין מוכרים אותו לישראל אחר בעל כרחו, ובכסף שנותן עבורו הקונה, משלמים לנגנב את דמי החפץ שגנב ממנו [שמות כב ב].

קנין כסף שהוזכר במשנתנו, מועיל לקנין עבד עברי בכל שלושת האופנים המבוארים.⁽⁵⁴⁵⁾

והוינן בה: זה שעבד עברי נקנה בכסף – מנלן, מנין למדנו זאת?

ומשנינן: אמר קרא בענין גאולת עבד עברי הנמכר לגוי [ויקרא כה]: "אם עוד רבות בשנים – לפיהן ישיב גאולתו, מכסף מקנתו"⁽⁵⁴⁵⁾ [מכסף שנקנה בו].

מלמד הכתוב, שהעבד העברי נקנה בכסף, ובשעה שהוא בא להגאל, הוא משיב את העודף של כסף מקנתו לאדון שקנה אותו.

שואלת הגמרא: אמנם אשכחן מצאנו בפסוק הזה שעבד עברי הנמכר לעובד כוכבים הרי הוא נקנה בכסף.

אבל מנין לנו שגם עבד עברי הנמכר לישראל נקנה בכסף?

ואין ללמוד את דין עבד עברי הנמכר לישראל מדין הנמכר לגוי. שהרי יש לחלק ביניהם, ולומר:

עבד עברי הנמכר לנכרי נקנה בכסף, הואיל וכל קנינו של נכרי בקרקעות ומטלטלין הוא בכסף [ואין הנכרי קונה מטלטלין במשיכה].⁽⁵⁴⁶⁾

ולא גר צדק עמך, ומך אחיך עמו, ונמכר לגר תושב וגו' ונאמר שם: "אחרי [ש]נמכר גאולה תהיה לו... והיה כסף ממכרו במספר שנים... לפיהם ישיב גאולתו מכסף מקנתו". כלומר: העבד ישיב את כסף גאולתו [פדיונו] לפי הכסף שהוא נקנה בו לאדון. [אם נקנה בשש מנים ועבד שנתיים ישיב 4 מנים].

ומתוך דברי הכתוב יש ללמוד שהעבד נקנה בכסף שהרי נאמר "מכסף מקנתו". משמע שקנינו נעשה בכסף.

546. שלא נאמר קנין משיכה במטלטלין אלא בישראל, שנאמר [ויקרא כה]: "או קנה מיד עמיתך". ודרשו חכמים [לקמן כו א] שהדבר נקנה במשיכתו מיד ליד. רש"י.

אך, נחלקו אמוראים בענין קנין משיכה: דעת רבי יוחנן שמדאורייתא ישראל קונה בכסף ונכרי קונה במשיכה, וחכמים תקנו שישראל קונה במשיכה ולא בכסף. ודעת ריש לקיש שמדאורייתא ישראל קונה במשיכה והנכרי קונה בכסף.

ורש"י [הנ"ל] פירש את סוגיתנו כדעת ריש לקיש. רבנו תם הקשה על רש"י שהרי הלכה כרבי יוחנן. וכיצד הגמרא כאן בסתמא נאמרה כריש לקיש?

ותירץ הריטב"א: לפעמים הגמרא מקשה קושיא לדעת אמורא אחד אף על פי שאין הלכה כמותו.

ויש מתרצים שרש"י סובר שהלכה כריש לקיש [הערת המהדיר על הריטב"א בשם בית הלוי ח"א סימן כב, ופני יהושע].

ורבנו תם פירש שהגמרא כאן נאמרה לדברי הכל, וכך יש לפרש את דברי הגמרא: אשכחן עבד עברי הנמכר לעובד

ומשמע שאינו קונה את עצמו בכך, ונחלקו הראשונים בטעם הדבר:

רבנו תם פירש שדוקא עבד שנקנה בכסף יוצא בכסף. אבל הנרצע נקנה ברציעה, ולפיכך לא שייך בו גרעון כסף. ועיין לעיל הערה 541.

תוספות ר"ד [להלן כא א] פירש שמפני שהתורה קנסה אותו להרצע ולעבוד עד היובל לפיכך אינו יוצא בגרעון כסף. שלא זיכתו תורה לכך כי אם ביובל ובמיתת האדון. ועיין בירורי השיטות.

545. בפשטות נראה שהגמרא הבינה שמשנתנו מדברת בשלשת האופנים של עבד עברי, מאחר שנאמר במשנתנו "עבד עברי" סתם, ולא התפרש באיזה עבד עברי מדובר.

וקשה: להלן נחלקו תנאים בעבד עברי שמכר את עצמו האם הוא יוצא בשש שנים: לדעת רבי אליעזר – יוצא, ולדעת חכמים אינו יוצא. ובמשנתנו שנינו שעבד עברי יוצא בשנים. ומכאן שלדעת חכמים בודאי משנתנו אינה מדברת במוכר עצמו! ואם כן, גם מה ששנינו ברישא שעבד עברי נקנה בכסף אינו מדובר במוכר עצמו.

ויש לומר: הגמרא לא דייקה ממשנתנו שמוכר עצמו נקנה בכסף, אלא הגמרא ידעה שכך הדין, ושאלה על זה מנא לן [רשב"א בתירוץ שני. ועיין שם תירוץ נוסף, ועיין תוי"ט. ורש"ש על המשנה].

545*. הפסוק מדבר בעבד עברי הנמכר לגוי, שנאמר בתחילת הענין [ויקרא כה מז]: "וכי תשיג יד גר ותושב [גר] שהוא תושב

מגרע מדמי פדיונה. כגון, אם נקנתה בששה מנים כסף ועבדה שלש שנים, מגרע האדון מדמי פדיונה, שלא תצטרך לשלם ששה מנים כפי כסף קנייתה, אלא די לה לשלם שלשה מנים.

ומפסוק זה מוכח שהאמה נקנית בכסף. שהרי אם היא לא נקנתה בכסף, כיצד מגרע האדון מדמי פדיונה? (548)

ודין עבד עברי נלמד מדין האמה העבריה – כשם שהאמה העבריה נקנית בכסף, כך עבד עברי נקנה בכסף. (549)

ומקשינן: אמנם **אשכחן**, מצאנו בפסוק, **שאמה העבריה** נקנית בכסף, אבל אין ללמוד מכך שגם עבד עברי נקנה בכסף. שהרי יש לחלק ביניהם, ולומר:

מדוע אמה העבריה נקנית בכסף? הרי זה **הואיל ומיקדשה** [ומתקדשת] **בכסף** ונקנית בכך לבעל, ולפיכך הדין נותן שגם **מיקניא** [נקנית] **בכסף**.

אבל, **עבד עברי** הנמכר לישראל, לא מצאנו במקום אחר שהוא נקנה בכסף! ואם כן, **מנלן** מנין למדנו שאף הוא נקנה בכסף?

ולפיכך, אף את העבד העברי קונה הנכרי בכסף.

אבל, ישראל קונה מטלטלין במשיכה ולא בכסף, (547) ולפיכך יתכן שגם לענין קניית עבד, דינו שונה מדין הנכרי, ואינו קונה עבד עברי בכסף.

ואם כן, **נמכר לישראל – מנלן?** מנין למדנו שגם הוא נקנה בכסף?

ומתריצין: יש ללמוד זאת ממה **שאמר קרא** בענין אמה עבריה [שמות כא]:

מצוה על האדון ליעד את האמה [לקחת אותה לו לאשה]. ואמר הכתוב: "אם רעה בעיני אדוניה אשר [היה ראוי] לו [ל]יעדה, **והפדה!**".

לא נאמר "ונפדתה", אלא "והפדה", ומשמע שהאדון עצמו יפדה אותה. ובודאי אין כוונת הכתוב שהאדון יתן לעצמו כסף בפדיונה, אלא כוונת הכתוב שעל האדון לסייע לה בפדיונה.

וכיצד יכול האדון לסייע בפדיונה?

מלמד הכתוב, **שמגרעת** מדמי **פדיונה**, **ויוצאה**.

שהאדון מסייע לה להיפדות ממנו, על ידי שהוא

ולדברי תוספות ר"ד בודאי קשה: מה בכך שנאמר באמה "והפדה"? לעולם יתכן שהאמה נקנית בשטר ולא בכסף, ואף על פי כן היא יוצאת בפדיון לפי שויה בשוק! וצריך לומר שתוספות ר"ד חולק על פירוש רש"י בסוגינתו. וסובר כפירוש דלהלן:

הראשונים פירשו את דברי הגמרא כאן באופן אחר בשם רבנו תם:

אמה עבריה קונה את עצמה בכסף שנאמר "והפדה", ומסתבר שכשם שקונה את עצמה בכסף כך נקנית בו. ועבד עברי שקונה את עצמו בגרעון כסף כאמה העבריה, אף הוא נקנה בכסף? [וכן הקשה הריטב"א ודחה את פירוש רש"י כאן].

ומכח קושיא זו הוכיח מנחת חינוך [מצוה מג] שלדעת רש"י עבד עברי שנקנה בשטר אינו יוצא בגרעון כסף, מפני שהגרעון נעשה דוקא מתוך כסף הקנין. ולא מתוך דמי העבד או האמה. ולפיכך מאחר שנאמר "והפדה" מוכח שהאמה נקנית בכסף, שהרי אמה שנקנתה בשטר אינה יוצאת בגרעון כסף.

ומלשון תוספות ר"ד [להלן כא א, ד"ה וקונה] נראה שאף לרבנו תם הוקשתה קושיא זו, ורבנו תם הוכיח מכאן שעבד שנקנה בשטר אינו יוצא בגרעון כסף. וכנ"ל. [כן הבינו מנחת חינוך ה"ל. ומשנה למלך עבדים ג ז, ודבריהם הובאו לעיל בהערה 541].

אולם תוספות ר"ד [שם] סובר שעבד עברי שנקנה בשטר יוצא בגרעון כסף, ואפילו אב שנתן את בתו במתנה בלא דמים, הרי היא יוצאת בגרעון כסף [לפי שויה בשוק].

כוכבים הואיל וכל קנינו "של עובד כוכבים הבא לקנות עבד עברי" אינו אלא בכסף, אבל גוי אינו קונה עבד עברי בשטר.

547. ראה הערה קודמת.

548. כך פירש רש"י.

וקשה: אפילו אם נאמר שקנין האמה נעשה בשטר בלבד ולא בכסף, בכל זאת שייך גרעון כסף מהדמים שהאב קיבל עבור קנייתה, אף על פי שעצם הקנין היה בשטר, או, שהגרעון כסף ייעשה לפי שווי האמה בשוק! ואם כן, מנין שהאמה נקנית בכסף? [וכן הקשה הריטב"א ודחה את פירוש רש"י כאן]. ומכח קושיא זו הוכיח מנחת חינוך [מצוה מג] שלדעת רש"י עבד עברי שנקנה בשטר אינו יוצא בגרעון כסף, מפני שהגרעון נעשה דוקא מתוך כסף הקנין. ולא מתוך דמי העבד או האמה. ולפיכך מאחר שנאמר "והפדה" מוכח שהאמה נקנית בכסף, שהרי אמה שנקנתה בשטר אינה יוצאת בגרעון כסף.

ומלשון תוספות ר"ד [להלן כא א, ד"ה וקונה] נראה שאף לרבנו תם הוקשתה קושיא זו, ורבנו תם הוכיח מכאן שעבד שנקנה בשטר אינו יוצא בגרעון כסף. וכנ"ל. [כן הבינו מנחת חינוך ה"ל. ומשנה למלך עבדים ג ז, ודבריהם הובאו לעיל בהערה 541].

אולם תוספות ר"ד [שם] סובר שעבד עברי שנקנה בשטר יוצא בגרעון כסף, ואפילו אב שנתן את בתו במתנה בלא דמים, הרי היא יוצאת בגרעון כסף [לפי שויה בשוק].

נאמר בענין עבד עברי שמכרוהו בית דין [דברים טו]:
 "כי משנה שכן 'שכיר' עבדך".

ונאמר בענין מוכר עצמו לישראל [ויקרא כה
 מ—מא]: "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך [מתוך
 דחקו], כ'שכיר' כתושב יהיה עמך".

ולמדים בגזירה שוה של "שכיר שכיר" את דין מוכר
 עצמו מדין עבד שמכרוהו בית דין: כשם שעבד
 שמכרוהו בית דין נקנה בכסף, כך מוכר עצמו נקנה
 בכסף.⁽⁵⁵¹⁾

ומקשינן: הרי להלן יתבאר שנחלקו תנאים אם לומדים
 מ"שכיר שכיר" גזרה שוה.^{(552) (553)}

ואם כן, הניחא למאן דיליף "שכיר שכיר", אמנם
 לדעת התנא שדורש את "שכיר שכיר" לגזרה שוה,
 אכן לומדים שמוכר עצמו נקנה בכסף ממכרוהו בית
 דין.

**אלא למאן דלא יליף "שכיר שכיר" — מאי
 איכא למימר!?** לדעת התנא שאינו דורש "שכיר
 שכיר" לגזרה שוה, מנין נלמד שאף מי שמוכר את
 עצמו לישראל נקנה בכסף?

ומסקינן: **אמר קרא** בתחילת ענין עבד עברי המוכר
 את עצמו לגוי [ויקרא כה מז]: "וכי תשיג יד גר
 ותושב [גר שהוא תושב, ואינו גר צדק] עמך, ומך
 אחיך עמו, ונמכר לגר תושב".

"וכי תשיג" נאמר בתוספת האות ו', לומר לך: ענינו
 של עבד עברי המוכר את עצמו לגוי, הוא **מוסף על
 הענין הראשון** שלפניו.

מחובר הוא כהמשך וכהוספה לענין שהוזכר לפניו,
 שהוא ענין המוכר עצמו לישראל [המוזכר בפסוקים
 הקודמים].

ומשינין: **אמר קרא** [דברים טו]: "**כי ימכר לך אחיך
 העברי או העבריה ועבדך, שש שנים**".

מקיש הכתוב את דין עבד עברי לדין האמה
 העבריה. וכשם שאמה עבריה נקנית בכסף [כפי
 שלמדנו מהכתוב "והפדה"], כך עבד עברי נקנה אף
 הוא בכסף.

ומקשינן: הכתוב שמקיש את העברי לעבריה מדבר
 בעבד עברי שמכרוהו בית דין, שהרי נאמר בו "כי
 ימכר לך אחיך [העברי או העבריה]", ולא נאמר "כי
 אחיך ימכור עצמו לך". ומשמע מלשון הכתוב "כי
 ימכר לך", שאחיק יימכר לך בידי אחרים, דהיינו בית
 דין, שבידם למכור את האדם בעבור תשלום גנבתו.

ואמנם **אשכחן**, מצאנו בכתוב הזה שאם **מכרוהו
 בית דין**, עבד עברי הוקש לעבריה, ונקנה בכסף.

אבל מנין נלמד שאף מוכר עצמו נקנה בכסף?

ואין ללמוד את דין מוכר עצמו מדין מכרוהו בית
 דין, שהרי יש לחלק ביניהם, ולומר:

מכרוהו בית דין נקנה בכסף **הואיל** והוא **נמכר בעל
 כרחו**. ומאחר שהתורה הקלה בקנייתו, שהוא נקנה
 לאדונו אפילו שלא מדעתו, לפיכך הקלה התורה
 בקנייתו גם בכך שהוא נקנה בכסף בלבד, ללא צורך
 בקנין חזקה.

אבל עבד עברי המוכר את עצמו, שלא מצינו
 שהתורה הקלה בקנייתו [שייקנה בעל כרחו], **מנלן?**
 מנין למדנו שאף הוא נקנה בכסף בלבד בלי
 שישתמש בו האדון כדין "חזקה"?⁽⁵⁵⁰⁾

ומתריצין: **יליף**, יש ללמוד את דין עבד עברי המוכר
 את עצמו לישראל, מדין עבד עברי שמכרוהו בית
 דין, בגזרה שוה "**שכיר שכיר**" —

⁵⁵⁰ "מכסף מקנתו" בנמכר לגוי, וקשה: מדעו אין לומדים זה מזה
 בגזרה שוה "שכיר" "שכיר"? עיין תוספות ותוספות הרא"ש.

⁵⁵¹ אין אדם דן גזרה שוה מעצמו אלא אם קבלה מרבותיו
 הלכה למשה מסיני. ונחלקו תנאים אם נאמר למשה מסיני
 שהמילים "שכיר" "שכיר" נדרשות לגזרה שוה.

⁵⁵² הגמרא סברה שיש תנא שאינו דורש "שכיר" שכיר לגזרה
 שוה, אך לבסוף לא נמצא ראייה משום תנא שסובר כן. [ועיין
 תוספות הרא"ש, וכדבריהם כתוב גם בתוספות בבבא מציעא
 קיא ב ד"ה ורבי יוסי והביאם גליון הש"ס כאן. ועיין ריטב"א].

⁵⁵⁰ לשון רש"י: "והדין נותן שיהא [עבד שמכרוהו בית דין]
 נקנה בכסף בלא חזקה, הואיל ויש בו צד קל שנמכר בעל
 כרחו". ומשמע מלשון רש"י שהגמרא הקשתה שמוכר עצמו
 יהיה נקנה בחזקה בלבד ולא בכסף.

וקשה: הרי עבד עברי אינו נקנה בחזקה כמבואר להלן [טז
 א] שנאמר [ויקרא כה מו]: "והתנחלתם אותם" וגו' ודרשו
 חז"ל: אותם בחזקה ולא אחר בחזקה. ועיין מהרי"ט ופני
 יהושע.

⁵⁵¹ בגמרא נאמרו שלשה לימודים על קנין כסף: [א] "והפדה"
 באמה. [ב] "העברי או העבריה" להקיש עברי לעבריה. [ג]